

Марий йылмым шымлымаште 100 утла пашан авторжо, Марий Эл образованийын сулло пашаеҥже, филологий шанче кандидат, доцент. Шочмо йылмым самырык тукумлан шын дарымаште кугу надырым пыштыше туныктышына. Студент-влак деч шинчымашым пенгыдын йодмыж дене ойыртемалтше, ончыкылык профессионал-влак мутын ышталтмыжым, значенийжым да молымат сайынак вуйышкышт пыштышт манын шонышо. А эше тудо школым пытарыше нӱргӧ ўдыр-рвезе-влакым илышлан туныктышо. МарГУ-што тунемше-влак Людмила Ивановна Барцевам тыгайым шарнат да палат.

Тений 1 сентябрьште туныктышына моло ий семын йӱратыме пашашкыже вашкен огыл, сулен налме канышыш лектын. Туге гынат туныктышо да шанчызын чонжо ончычсо семынак марий калыкна, йылмына верч вургыжеш.

Чыла енлан шымлымаш кургорнышто шонымо семын ошкылаш йӱн огеш пуалт. Людмила Ивановнан филологий шанче кандидатлык диссертацийым арален толмыжлан тений октябрьште 32 ий темеш. Морко район Пективайсолаште (рушлаже – Кумужьял) кушшо ўдырлан эре ты сомылым шуктымаште кыртмен тыршашыже мо полшен? Могай койыш ача-аваж деч куснен? Чыла тидым Л. И. Барцева деч йодыштна. Мут – туныктышыланна.

Куд йочан ешыште

– Авам, Зинаида Сергеевна (ўдыр фамилийже – Ласточкина), шочмо ялышкыже Иван Афанасьевич Красновлан марлан

каен. Нунын суртышт ныл пӱрт гоч веле лийын. Авам пеш ушан, мотор, чатка капкылан ўдырамаш ыле. Кожлаер школын 10-шо классшым «визытанлан» тунем пытарен. Ялна гыч школышко коремйол гоч коштыныт, лавыраштат, луман игечыштат йыдал дене нӱрен-кылмен пытенит.

Ош кече ончылно: тауштем

Тунем лекмекше, тудым Маршанышке тўналтыш класслам туныкташ налыныт. Варажым, ешым погымекше, ачам тудым школыш туныкташ колтен огыл. «Тораш орланен коштшаш уке, колхозыштат паша шуко», – маньын.

Авана мемнан деч шкем сайын кучаш йодын, тыршен тунемаш, пашам йӱраташ, арулыкым эскераш туныктен, тиде жапыштак весела кумылан, поро, весылан кидым шуялтен моштышо еглияш кўштен.

Ме куд икшыве кушкынна: кок акам, кок шўжарем, ик шолыым да мый. Кочай, бавай, ачий, авий да куд йоча – тўналтыш пагытыште лу ег лийынна. Кочам товар дене чолган пашам ыштен, сандене кышкар гай суртым чонен, окнаянакым шынден, кок пачашан йытыра клатна, мончана, вўта ылыыч. Эргыжымат, ачамым, товар кучаш туныктен. Ме кумытынжо тошто пӱртыштӧ шочынна. Кок шўжарем да шолыым у пӱртыштӧ кушкыныт.

Пасу гоч да мардеж ваштареш

– Школым мемнан ялыштак ышташ шоненыт улмаш, но палемдыме верыш имне фермым кельштареныт. Варажым зданийым Тойметсола ден Канторьял (Осипсола) коклаште чоненыт гынат, тудым Кумужьял школ манын лўмденит. Тушко мыланна менгат пеле ошкылаш кўлын. Кажне эрдене, йўштым да мардежым ончыде, пасу гоч куржат. Капемжат изи, йолемжат кўчык лийын. Школыш эн ончыч мияш тыршенам. Эше иктат ок тарване, а мый, изи-пычырик ўдыр, сумкам сакалтен, школыш каенам.

Эн кугу акам, Валентина, 10-шо классыш Арын школыш коштын. Морко районышто туныктышо-влак ситен огытылат, тудым школ деч вара вигак Кугу Варангыж школышко пионервожатыйлан на-

лыныт. Кокымшо акам, Светлана, медшўжар лийын, Галя шўжарем — экономист, Надя — фармацевт, Валера шольым шке илышыжым спорт дене кылден.

Жап эрта, а ешнан ойырте-малтше койышыжо шарнымашеш кодын. Ме мӧнгыштӧ чыла пашам кок-кум йӱк дене мурен ыштенна. Паренгым ойыренна гын, кўвар йымач муро йӱк шоктен. Чыланат мураш йӱратена. Тидыже авам деч куснен, шонем. Школышто тунемме сылне мурым йонгалтаренна, келшен иленна. Утларакшым Светлана акам дене кок йӱк дене муренна, тунам мыланна «Шудо жап» муро поснак келша ыле.

Светлана акам, 8-ше классым пытарымекше, медучилишыш тунемаш кайыш. Мый кугуракеш кодым. Йӱсӧ лийын, вет визымше классыште веле тунемынам. Ачам-авам Озагыш вургем налаш але вес сомыл дене лектын каят гын, кугурак семын конгаш олтем, вольыкым ончем, ушкалым лўштем. Шўжарем-влак полшенит, ты пагытыште шольымжо эше пеш изи лийын.

Казань гыч пӧртылмыштым ўян муно гай вученна. Шарнем, Озан гыч йӱдым толын пурат, мыланна вургемым, тамле кочкышым кондат ыле. А клендыр эн тамле кочкыш лийын. Акамат Йошкар-Ола гыч клендырым чўчыкыдын кондеден. Тусо пагытыште онгай ыле: школышто моло йоча ончылно «баранке» манментым кӧ кочкын гын, тудо шкенжым ойырте-малтшылан, уланрак-клан шотлен. Палемдыман: южо ешыште мемнан йолташна-влак паренган киндым кочкыныт.

Ачам Кугу Ачамланде сарыш миен толшо кокымшо группо инвалид лийын. Йолжо дене пенгыдын ошкылын кертын огыл гынат, тудлан тракторист пашам ўшаненыт. Пасум курал-ўдымыжлан пырчым пуэныт. Тудым авам кидвакш дене шкеак мӧнгыштӧ йонгыштен, ложашым ыштен. Варажым Тойметсола воктенысе вўдвакшыш йонгышташ коштыныт. Сандене паренган киндым кочмым ом шарне, яндар киндым кўэштынна. Сакырат эре лийын. Икманаш, ача-авана мемнан удан огыл онченит. Шарналтеш: авам колхоз пашаш кая, а мыйым, 5 ияш ўдырым, йочам ончаш кода ыле. Мӧнгыштӧ шкет кодмедм шуын

огыл, садлан йолташ ўдырем шке декаем ўжынам. Нинукем мӧнгыжӧ ынже кай манын, мый тудлан шкенан тамле киндым пукшем ыле.

Сурт-печына эре ару лийын. Колхоз бригадир шўжаремлан ойлен: «Красновмытын капкаш-тым почмеке, кудывечым лавырташ огыл манын, йол дене тошкалаш огыл, пулвуй дене кайыман манын шоненам». Кудывече асфальт гай ыле, эре ўштын-эрыктен шогенна. Пакчаштат чыла вере чатка лийын.

Авам колхоз пашаш коштын. Тунам тудлан тылзылан кум тенгем тўленит.

Йошкар диплом дене

— Школым тунем пытарымеке, йолташем-влак дене пырля Марпединститутын руш-марий пӧлкашкыже тунемаш толыннам. Тушко ты ийын тунемаш пурен кертын омыл. Варажым, вес ийынже, Марий кугыжаныш педагогике институтын подготовительный отделенийшкыже пурышым. Тушто тунемаш мыйым тунар чот ончыко шўкале, мылам шочмо йылме ден литератур поснак келшеныт.

Сандене таче кугешнен каласен кертам: марий йылме мыланем — кутырымо да шонымым каласыме йӱн гына огыл, тудо илышыштем — тўн энгертыш, лач тудак мыйым пукшен-йўктен, чиктен...

Пединститутым йошкар диплом дене тунем пытаренам. Ви-

зымше курсышто тунемме годым мартыште марлан каenam. Пелашем, Александр Терентьевич, МарГУ-што физикым туныктен. Ешанмеке, Йошкар-Оласе 13-шо номеран школыш воспитательлан пашаш пуренам. Ик ий гыч икшыван лийна.

Декрет деч вара ты школыш-как лектым, икмынар тылзе гыч Йошкар-Оласе 1-ше номеран музыкально-художественный школ-интернатыште воспитательлан вер лекте. Тыгак тушто марий йылмым туныкташ икмынар шагатым пуышт. Тудо мылам туныктым пашагорныштем сай опыт лийын. Самырык лийынам гынат, йоча-влак дене, нунын ача-авашт дене вигак кылым муынам. Школ-интернат гыч кайы-мемлан шуко ий эртен, туге гынат кызытат воспитанник-влакем дене вашкыл йомын огыл, нуно мылам возат, йынгыртат, вашлиймашышт нерген каласкалат. Нунын коклаште пианист Сергей Чечётко, искусствовед Светлана Петрова да моло виан тунемше-влакат улыт.

Йоча-влакым арулыклан чот туныктенам. Можыч, тиде осалынат чучын. Интернатысе пӧлемыштым, удан мушкыныт гын, тудым уэш-пачаш йыгыктенам. Шкеже икшыве-влакын паша ыштымыштым ончен шоген омыл, а нунын дене пырля, лапчыкым кидыш налын, кўварым пўжалт-пўжалт йытыраenam. Кугу педагог-влакын туныктен ойлымыштым эре вуйыштем кученам: «Йочалан паша дене карум

пуынет гын, тудын дене пырля тидым шкежат ыштышаш улат».

Воштончыш гай йылгыжше кўварым ужмекышт, кидыштым шовын дене кум пачаш мушкыктем ыле. Тыге мый нуным инфекций деч аралаш тыршенам. Шке тунемшем-влакым ончыкылык илышлан ямдылымаште кугу надырым пыштенам, шонем. Тачат мый нуным йōратем, пагалем, нунын дене кутешнем.

Шымлыме пашаште

– Илыме тўшкагудыштына марий йылмызе Валентин Николаевич Васильев ешыж дене илен. Тудо тунам аспирантурым тунем толшо самырык туныктышо лийын. «Люда, МарНИИ-ште вер уло, молан тушко пашаш от кае? Кай, вара аспирантурыш пурет», – темлен. Пашаш пурышым. Тушто мутер ышталтым умылаш манын, йылмызе Николай Исанбаевич Исанбаев мыланем чот тошто газетла гыч шуэн кучылталтше шомак ден ойсавыртшыш-влакым возен лукташ да картотекем ышташ кўштыш. Тиде сомылым умылен налкеме, сектор вуйлатышем мыйым мутер пашашке ушыш. Тўналтыш жапыште ойлончо-влакым марий йылме гыч рушлаш кусараш путырак неле ыле. Кугурак пашаен-влакым эскерен, ты пашаланат тунем шуым.

Институт гыч аспирантурыш колтышт. Вич ияш йочам он пелен ондалын, йўдвошт шортынам. Мом ыштет?! Самырык лийынам, умбакыже тунеммем шуын. Тыге Эстонийыште, Тарту олаште, кум ий шинчымашым погышым. Ёдырем ден пелашемын илышыштым изишак онгайракым ышташ манын, каже кенежым шкем деке, Тартушко, ўжынам. Пырля зоопаркышке, киношко, Балтике теңыз серышке коштеденна, у верыште у шўлышым, вийым погенна. Тыге вет: айдеме вес верым ужын коштеш гын, тўням вес семын ончалеш, да илашыжат куштылгырак, веселарак лиеш.

Каже пайремлан мōнгышкō

толын коштынам. Ик-кок кечыште сурт сомылкам мучашлымеке, МарНИИ-н библиотекештыже диссертацийлан теорий да практический материалым погенам. Вара, Тартуш пōртылмеке, тудым иктешлем ыле. Паша моткоч кугун ышталтын, каже кечын эр гыч кас марте библиотекеште шинчылтынам, кертмем семын пырчын-пырчын кычал мумо материалем-влакым ик кугу пашаш иктешлен шогенам, ты жапыштак статья-влакым серенам.

Аспирантурышто тунеммем годым мылам кугу полышым пелашем Александр Терентьевич Барцев, Светлана акам пуэныт. Саша марием ўдырнам икымше классыш ужатен, тунеммыжым эскерен... Алёна черланен гын, медик акам тудым эмлен, поро шомак дене шыматен, йōратен. Моло родо-тукумемат мыйым монден огытыл, кертме семын эре шанче пашам шукташ кумылан ден шогеныт. Мый чылашланат нимучашдыме кугу таум каласем!

Савырнен ончалаш гын, шымлымаш пашаште икте денат тагасен омыл, туныктымаштат енын лекцийышкыже лўмын пуреден коштын омыл – уым мый

шке пален налшаш улам, ты шотышто шке корнем лийшаш шонымаш дене пашам ыштенам. Мыйын шке кōргō рўдем уло, тудо лўнгтышō огыл, пенгыде лийшаш. Таче ўшанен каласен кертам: тура да волгыдо пашагорнем сулен налме канышыш лекмешке тичмашын шуктенам. Тунемшем-влак деч пенгыдын йодшо лийынам, тыге мый нунылан шинчымашым пуаш тыршенам, шочмо йылмым пагалаш, тудым аралаш ўжынам. Каже студентым пагаленам да пагалем, кажныштан илышыштышт кугу кўкшытыш шуаш тыланем. Илышыштем сенаш тōчен илен омыл. Пашам лийжак манын ыштенам. Вуйлатышем-влак мом йодыныт – шуктенам. Мылам утларакшым мутерым ыштымаште автор-влак коллектив дене тыршаш логалын.

Йўд омат шуко кодын. Ойырте-малтше мутер-влак лектыныт. Кузе нуным калык акла – тиде вес паша.

Каласыман: ўдырамаш-влакын шанче пашаште тыршымыштым кўкшынак аклыман. Тудлан икнаштак аван, пелашын сомылжым да шанче пашам шукташ моткоч неле. Кечывалым моло семынак пашашке ошкылман, а яра жап годым кўлеш материалым шерын лекман да, вуйым пудыратылын, у саскам шочыктыман. Тыгай корнышто ошкылшо ўдырамаш шанчыенлан моктеммутым ойленат от ситаре! А Людмила Ивановналан ятыр моктеммурым пōлеклыме шуэш.

Эльвира ТЕРЕНТЬЕВА

Л.Барцеван альбомжо гыч налме фото-влак.